

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей

В даній статті висвітлено власний початковий досвід роботи першого року викладання предмету “Українська жестова мова”. Викладено констатувальні факти, що постають з введенням зазначеного предмету, а саме: невірне трактування лексичного значення слова, яке формується у дітей з порушеннями слуху, на основі лише словесної мови, висвітлено своєчасність і доцільність введення нового предмету для загального розвитку глухих учнів.

Features of Teaching Ukrainian Sign Language at school for hearing impaired children

This article covers own initial experience of the first year of teaching the subject "Ukrainian Sign Language". Presented facts of the introduction of the specified subject, namely: incorrect interpretation of the lexical meaning of the word, which is formed in children with hearing impairment, based only on the verbal language, timeliness and expediency of the introduction of a new subject for the general development of deaf students is highlighted.

Для вітчизняної сурдопедагогіки було зроблено чимало такими сподвижниками як Ярмаченко М.Д., Засенко Н.Ф., Засенко В.В., Рау Н.О., Боскіс Р.М. та багато інших [3-9]. Прорив сурдопедагогіки в життя, в практику серед нечуючого контингенту приніс дивовижні успіхи. З'явилися нечуючі педагоги, які також сіють розумне, добре і вічне. Власне поява нечуючих педагогів і знаменує новий виток у сурдопедагогічній спіралі. Часто стикаємося з людьми, повністю глухими чи із частково збереженими залишками слуху і відмічаємо про себе їхню зрозумілу словесну мову, їхнє неординарне мислення, вільне

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

спілкування жестовою мовою на будь-яку тематику.

В нашій школі жести мови ніколи не вивчалася предметно навіть тоді, коли вийшла перша програма В.В. Стьопкіна і Є.С. Грищенко, яка була рекомендована школам для глухих дітей [10]. Відповідно до Наказу Міністра України № 582 від 11 вересня 2009 р. про введення в шкільний реєстр предмету “УЖМ”, наша школа виділила 1 год. за рахунок додаткових годин. Мені, вчителю історії за дипломом і географії за фактом роботи, було запропоновано викладати жестову мову в 1-10 класах як її носію відповідно до Пояснювальної записки Програми-комплексу “УЖМ” (*носій ЖМ* – це нечуюча особа, яка спілкується нею чи від народження, чи від дитинства. Я відношуся до категорії глухих, хоч і володію усним мовленням – *авт.*) [1].

Вперше взявши до рук зазначену програму, яка заздалегідь була “скачена” з інтернету, оскільки вона відсутня в друкованому форматі, і почавши проводити перші уроки, стало зрозуміло: наскільки це важлива, складна і потрібна робота для розвитку нечуючого учня!

Думки, враження, надбаний досвід за досить короткий час (в одних школах від 8 міс. до 4 міс. у інших) – різні, проте, на наше тверде переконання, результат – один, Жестова мови як навчальний предмет і як засіб навчання на уроках інших предметів має стати вимогою часу. Тому на сторінках наукового збірника “Жестова мови й сучасність”, яку видає лабораторія ЖМ щороку, хочеться поділитися своїми першими кроками роботи в цьому напрямку [3-9]. Проте для кращого розуміння мого об’єктивного погляду нашими колегами дозволю собі екскурсійний відступ.

Працюю я в Харківській загальноосвітній спеціальній школі-інтернаті для дітей зі зниженим слухом понад 15 р. Наразі з різних причин у школі навчаються і слабочуючі, і глухі діти. Спостерігаючи за дітьми протягом своєї роботи в школі, можу відзначити, що основним методом спілкування дітей є ЖМ. Діти спілкуються і на перерві, і на уроках лише цією мовною системою, що мене аж ніяк не дивує. Бо оглядаючись назад у минуле, відстанню у 30 р. з дня закінчення мною Кисляцької школи-інтернату для дітей зі зниженим слухом (а 30 р. – термін чималий!), запевняю, що попри сувору заборону на той час у школах для дітей відповідної категорії спілкуватися за допомогою жестів, – все-таки ЖМ була основним методом комунікації як глухих, так і слабочуючих дітей. Така ж картина, хоч і минуло 30 р., спостерігається і зараз: не зважаючи на всі заборони, вмовляння педагогів і батьків розмовляти словесною мовою, ЖМ є важливою ланкою в житті нечуючих людей.

Жестова мови як навчальний предмет. Уроки УЖМ - це не лише вивчення жестових одиниць, жестової лексики та лінгвістики ЖМ, це також пізнання історії і культури нечуючих. Це також свідоме і глибоке знайомство зі світом звуків та культури суспільства, яке чує. Таким чином, це величезна робота над поняттями двох мов і двох культур, пізнання яких потребують учні “не сьогодні, а вчора”. Робота над значенням мовних одиниць потрібна була завжди, а в даний

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

час особливо. Старше покоління нечуючих читало книги і мало досить великий лексичний запас. Тепер сучасна молодь класичних книг не читає, то звідки їй черпати знання? Адже на зміну прийшли новітні технологічні засоби, інтернет тощо. І ці чинники варто також враховувати.

Незаперечний факт: багато дітей, використовуючи ЖМ, розуміють значення певного жеста, але аналогічне поняття, виражене словом в письмовій чи усній формі їм не знайоме. І доводиться розбиратися з кожним словом окремо, використовуючи його в різних реченнях, проте крізь призму іншої мови, а більш конкретно – засобом звернення до рідної мови, тобто до ЖМ, оскільки це є простим і оптимальним виходом.

Поки що, на жаль, не у всіх класах, де я викладаю предмет "УЖМ" доводиться працювати чітко за Програмою. Чому? У нас в школі є два перших класи. В одному класі діти активні, із задоволенням включаються в процес уроку. В іншому, відклавши Програму убік, я змушена навчати дітей найелементарнішим словам (звісно, давши поняття ЖМ), поняття яких діти повинні були вивчити ще в ранньому дитинстві: *ложка, ручка, волосся, ніч, день* і т.п. Мимовільно складається враження, що перебуваючи в дитячому садочку, діти не опановують дошкільну програму. Можливо на те є причини, хоча явище стає постійним і систематичним.

Часто учні плутають значення слова. Наприклад: *ночь* і *дождь* (укр. мовою – *ніч* і *дощ*) - артикуляція губ при вимові цих російських слів однакова. Програма ЖМ вимагає свідомої роботи над поняттям змісту всього речення, а отже і отриманої інформації (щодо вільного доступу до інформаційного простору наразі не наша тема обговорення, хоча вона вже кілька років є актуальною – прим.). Тобто Програма вчить давати і сприймати змістовно інформацію будь-якого плану, складності і рівня.

Перейдемо до прикладів.

Урок у 3 класі. Звернула увагу на дівчинку, яка під час розмови не використовує артикуляцію. На запитання, чому так відбувається, вона пояснила, що не знає як вимовляти певні слова, хоча вільно спілкується ЖМ, має знання з різних навчальних предметів на достатньому рівні. На мою пропозицію “забути” на деякий час ЖМ, і спілкуватися іншими мовними одиницями, такими як словесна мова у писемній формі чи дактилеми – прозвучала категорична і несподівана для мене самої відповідь: **ТОДІ Я БУДУ МОВЧАТИ.** Відтоді мені стало зрозуміло, чому люди, особливо глухі, розмовляють із зімкненими губами.

Урок в 5 класі. Відповідно до програми в методичному її розділі в поданих реченнях застосовуються поняття, такі як “праворуч”, “ліворуч” в двох мовних системах. Мені довелося пів-уроку витратити на вивчення того, де ліва і права рука, відповідно, *нога* і *очі*. І лише згодом ми змогли перейти до роботи за програмою. Висновок напрашується такий: саме програма вказала на білі плями в мисленні дітей. Заповнивши їх, була задоволена і комунікаційна потреба дітей в розумінні цих понять.

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

Урок у 7 класі. Вислів *зберігати таємницю*. На запитання як зрозуміти цей вислів, на дитячих обличчях з'являється подив. За їхніми висловлюваннями зберігати можна речі, а таємницю як? Вводиться пояснення ЖМ: ЗБЕРІГАТИ, значить нікому не розповідати про неї, яке в УЖМ має свою жестову одиницю на дане позначення, яке в КЖМ передавалося як ПРОКОВТНУТИ, З'ЇСТИ (таємницю). Діти задоволено посміхаються, все стало зрозуміло.

Урок у 10 кл. У звичному режимі вивчаємо жести, слова. Проводимо жестівникову і словесну роботу. На мій заклик пояснити значення *ловити гав* швидко отримала відповідь ЛОВИТИ СОБАКУ. Не можна на таких наведених прикладах робити висновок про інтелектуальний рівень учнів. Скорше треба робити висновки про якість педагогічної роботи. Про вірний шлях формування і розвитку особистості в навчально-виховному процесі.

Наведемо додатково приклади, щоб зрозуміти сприйняття наших дітей. Багато учнів, не знаючи значення власне слів, мають звичку вгадувати значення слова за якоюсь його морфемою. Часто – це корінь слова або навіть частинка кореня. Це свідчить про те, що справжнього значення слова учні не знають. Наприклад: значення слова *другий* сприймається як *друг*. Відповідно: *професія* – *професор*, *енергія* – *електрика*, *запальний* – *палити*, *залежить* – *лежить*, *самовиховання* – *вихователь* і т. п. Багато слів діти взагалі зустрічають свідомо “вперше” у своєму житті, можливо вони просто не запам'яталися, бо незнання значення “невідомих” слів прирівнюється дітьми до накопичення “словесного мотлоху” і не відноситься до класу комунікативної потреби.

Що стосується самого предмету “УЖМ”, то учні всі опрацьовані на уроках теми записують в зошити. Доводиться в зв'язку з тим, що наша школа російськомовна, записувати на дошці текст вправи з методичного розділу програми, нижче записувати такий же текст російською мовою. І обов'язково подавати пояснення двома мовами, наприклад під час опрацювання вправи на лінгвістичну диференціацію жестових одиниць:

Українськ ий варіант	Російський варіант
Компанія - колектив	Компания - коллектив
Терплячіст ь - чекати	Терпеливост ь - ожидать
Осуд - додавати	Осуждение - добавить
Ігнорувати - середній	Игнорироват ь - средний

Нижче записуємо, якщо виникає потреба (яка є постійною), розкривати значення певного слова після пояснення ЖМ, наприклад:

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

Осуд (осуждение) – о ком-то плохо думать или говорить; *Ігнорувати* (игнорировать) – не замечать кого-то умышленно (специально).

Наведені приклади – це не єдині випадки, які вказують наскільки далеко від культури у використанні жестів знаходяться наші діти. Практично на кожному уроці “вилазимо”, образно кажучи, із заметів та ям. За умови постійної роботи з року в рік ми поступово і твердо можемо залучити дитину з порушенням слуху до засвоєння другої мови — словесної. Для цього предмет “УЖМ” повинен постійно діяти де-факто в переліку шкільних дисциплін і працювати суворо за згадану Програмою-комплексом [1].

Вже помітно, що учні поступово звикають, що є урок УЖМ, що вчитель, який викладає даний предмет, володіє їхньою рідною мовою. Входить в практику запитувати на перерві: як правильно показати УЖМ потрібне їм слово чи, навпаки, як дане слово відтворюється УЖМ. Проявляється інтерес до повторення вивченої теми, із задоволенням складають жестово-словесні речення з новими поняттями.

Мій погляд, який сформувався на практичному і життєвому досвіді, однозначно висвітлює таку річ: заборони на застосування ЖМ, які тривали протягом багатьох років, призвели до збіднення культури ЖМ. Натомість ми все вивчали, вивчаємо і продовжуємо вивчати словесну мову в усній і писемній формі. Результати для нас всіх вельми очевидні і сумні. Насамкінець вважаю за потрібне зробити висновки з вищевикладеного: – не вивчаючи своєї мови, складно зрозуміти і вивчити іншу мову, тому гріх не розвивати культуру УЖМ;

– головне завдання для вчителів УЖМ, на відміну від перекладачів УЖМ, полягає в передачі дітям навчально-пізнавальної інформації про навколишній світ засобом УЖМ (що збагатить соціальний світогляд учнів), знання про історію і культуру, і лінгвістичну красу ЖМ. Функції перекладачів полягають в мистецтві розуміння висловлювання нечуючої особи, знанні і володінні і УЖМ, і Кжм;

– результативність роботи за Програмою “УЖМ” буде відчуватися через деякий час активної співпраці з учнями над вдосконаленням УЖМ і формуванням словесної лексики. З часом і культура ЖМ буде визнана педагогами спеціальних шкіл і посяде належне їй за правом місце;

– для поліпшення якості роботи вчителів УЖМ, для вивчення методики навчання УЖМ потрібно провести курси УЖМ на державному рівні; – предмет “УЖМ” має викладатися у всіх класах школи по дві години на тиждень відповідно до програми інваріантної частини;

– варто прискорити створення відеоматеріалів (монорозповіді, діалоги, казки, запитання тощо);

– для кожного класу має бути тематичний відеожестівник.

Список використаних джерел:

1. Адамюк Н.Б. Програми-комплекс «Українська жестова мова» для підг.,

Лещенко Л. Особливості викладання української жестової мови у школі для слабочуючих дітей. Сайт ОПН. Лютий 2016 року. Режим доступу: http://onp.ucoz.ua/news/osoblivosti_vikladannja_ukrajinskoji_zhestovoji_movi_u_shkoli_dlja_slab_ochujuchikh_ditej/2016-02-28-429

1–12 класів загальноосвітніх спец. шкіл для дітей глухих та зі зниженим слухом // www.mon.gov.ua. – К., 2009.

2. Географічний жестівник: континенти, країни, міста. С. Кульбіда, І. Чепчина, Н.Адамюк, В. Кириченко. Посібник. К.: СПКТБ УТОГ. 2014. — 96 с.

3. Жестова мова й сучасність : Зб. наук. праць. – Вип. 1. – Київ, 2006. – 176 с.

4. Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.: ПП «Актуальна освіта», 2007. – 281 с.

5. Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 3. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 192 с.

6. Жестова мова й сучасність : зб. наук. праць – Вип. 4. – К.: Центродрук, 2009. – 349 с.

7. Жестова мова й сучасність : зб. наук. праць.– Вип. 5. – К.: Науковий світ, 2010. – 308 с.

8. Жестова мова й сучасність : зб. наук. праць. – Вип. 6. - К., 2011.

9. Жестова мова й сучасність: зб. наук. праць. – К.: О Т. Ростунов, 2012. – Вип. 7.

10. Програми спеціальних загальноосвітніх шкіл для глухих дітей (проект). Українська жестова мова 1 – 4 класи. Укл.: Грищенко Є.С., Стьопкін В.В. – К., 2006. – 41 с.

11. Українська жестова мова. Жестівник : навчальний посібник / С.Кульбіда, І.Чепчина, Н.Адамюк, Н.Іванюшева. – К.: [Педагогічна думка], 2012. – 206 с.

12. Український жестівник для батьків. Жестівник. С. Кульбіда, І.Чепчина, Н. Адамюк, Н. Іванюшева.- НАПН України, Ін-т спец. педагогіки, Лаб. Жестової мови, Укр. т-во глухих. – К.: СПКТБ УТОГ, 2011. – 380 с.